

ΜΙΚΡΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ*

Η ενέργεια είναι θεμελιώδες στοιχείο της ανθρώπινης κοινωνίας στην ιστορική της διαδρομή. Ένα τρόπο αντίληψης της ιστορίας προσφέρει η εξέλιξη των μεθόδων παραγωγής και χρήσης της ενέργειας. Η τιθάσευση της ζωικής δύναμης πρώτα και των φυσικών φαινομένων έπειτα, όπως ο άνεμος και το νερό, σημειώνουν την αφετηρία συνεχούς προσπάθειας του ανθρώπου από το ξεκίνημα του στη γη. Ειρωνεία της ιστορίας: η σημερινή πυρετώδης έμφαση της ενεργειακής πολιτικής στις πηγές που χαρακτηρίζονται «ανανεώσιμες»¹ παραπέμπει εν τέλει σε μερικές από τις αρχαιότερες μεθόδους παραγωγής ενέργειας². Εντούτοις η ιστορία της ενέργειας σαν βιομηχανίας και οικονομικά αξιόλογης δραστηριότητας αρχίζει να υπάρχει με τη βιομηχανική επανάσταση, της οποίας άλλωστε αποτέλεσε αναγκαία προϋπόθεση και καθοριστικό συντελεστή. Από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα με την ατμομηχανή και σχεδόν έναν αιώνα αργότερα με τους υδρογονάνθρακες και τις μηχανές εσωτερικής καύσης, για ν' ακολουθήσει ο ηλεκτρισμός που αποτελεί την βασική δευτερογενή πηγή ενέργειας και με τις εφαρμογές του άλλαξε ριζικά την εικόνα του κόσμου, κάνοντας «τη νύχτα μέρα», κυριολεκτικά και μεταφορικά. Τέλος, ήρθε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα η πυρηνική ενέργεια.

Η βιομηχανία της ενέργειας είναι πλέον ένα άθροισμα κλάδων που σχετίζονται με την παραγωγή, την μεταφορά και την διανομή των διαφόρων μορφών της, με έμφαση σήμερα στο πετρέλαιο και τα προϊόντα του, το φυσικό αέριο και, ως τελικό προϊόν, την ηλεκτρική ενέργεια. Παράλληλα, η οικονομία και η βιομηχανία της ενέργειας οφείλουν σήμερα να υπολογίζουν τις οικολογικές-περιβαλλοντικές ρυθμίσεις που

* Το χρονικό συνοψίζει τα άρθρα του αφιερώματος και στηρίζεται σ' αυτά, χωρίς να γίνεται πάντα ειδική αναφορά: Κ. Ηλιόπουλου, «Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας», Σπυρ. Θειακού, «Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας», Δ. Α. Λελοβίτη, Μ. Π. Θωμαδάκη, Γ. Ε. Κουτζούκου, «3η Δέσμη κοινοτικών νομοθετημάτων Εσωτερικής Αγοράς Ενέργειας: ο ρόλος των Ρυθμιστικών Αρχών και των Διαχειριστών Δικτύων», Γιώργου Κρεμλή, Η ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, Ελισάβετ Λοβέρδου & Θεόδωρου Τσακίρη, «Η Πολιτική Ενεργειακής Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του Φυσικού Αερίου και η Συμβολή της Ελλάδας», Ν. Σκανδάμη, ΚΑΝΟΝΕΣ ΕΧ ΑΝΤΕ ΣΤΙΣ ΥΠΟ ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΑΓΟΡΕΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ(ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ),

¹ Ως Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας [ΑΠΕ] νοούνται εκείνοι οι μη ορυκτοί φυσικοί πόροι που υπάρχουν σε αφθονία στο φυσικό μας περιβάλλον, δεν εξαντλούνται, αλλά ανανεώνονται διαρκώς και που δύνανται να παράγουν ηλεκτρική ή θερμική ενέργεια. Οι κυριότερες μορφές ενέργειας που προέρχονται από ανανεώσιμες πηγές είναι η γεωθερμική, η ηλιακή, η αιολική, η υδροηλεκτρική και τα βιοκαύσιμα. Βλ. Άρθρο 2 παρ. 2 του Ν. 3468/2006 για αναλυτική απαρίθμηση των Α.Π.Ε.

² Βλ. Α.Α. Fatouros, AN INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK FOR ENERGY, offprint from the *Recueil des cours*, vol. 332 (2007), Hague Academy of International Law / Martinus Nijhoff Publ., Leiden/Boston 2008, p. 368-369.

γίνονται όλο και αυστηρότερες. Προφανώς, το σύνθετο του πλέγματος των συναφών δικαιοπραξιών που αναφύονται σε εθνικό και διασυνοριακό επίπεδο απαιτεί αντίστοιχες νομικές ρυθμίσεις, εν όψει των τεραστίων οικονομικών μεγεθών που συνήθως διακυβεύονται, ενώ εμπλέκονται κρατικές και ιδιωτικές οντότητες, με το πολιτικό-διεθνοπολιτικό στοιχείο ν' αποκτά, αναπόφευκτα, καθοριστικό μερίδιο στο παιχνίδι.

Από το Διεθνές στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας

Σε παγκόσμιο επίπεδο δεν υπάρχει ένας εξειδικευμένος διεθνής οργανισμός για τα θέματα της ενέργειας. Έτσι οι σχέσεις μεταξύ των κρατών-εξαγωγέων και κρατών-εισαγωγέων ρυθμίζονται στη σφαίρα του διεθνούς δικαίου, σύμφωνα με την κλασική διάκριση των πηγών του, από το εθιμικό διεθνές δίκαιο, τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου και τις διεθνείς συμβάσεις μεταξύ κρατών, πολυμερείς ή διμερείς³. Το εθιμικό διεθνές δίκαιο είναι η πηγή του πρώτου κανόνα διεθνούς δικαίου, ο οποίος σχετίζεται με τους φυσικούς πόρους: εκείνου της αρχής της «διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων», που απορρέει από την αρχή της εδαφικής κυριαρχίας των κρατών⁴.

Η αρχή της διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων άρχισε να διαμορφώνεται περί τα μέσα του 20^{ου} αιώνα ως αποτέλεσμα της διαμάχης σχετικά με τις εθνικοποιήσεις που έκαναν κυβερνήσεις χωρών παραγωγών φυσικών πόρων επί των πόρων αυτών, οι οποίοι είχαν προηγουμένως παραχωρηθεί από προηγηθείσες κυβερνήσεις της ίδιας χώρας σε ιδιωτικές επιχειρήσεις τρίτων χωρών⁵. Στη συνέχεια το ψήφισμα 1803 (XVII) της 14.12.1962 της ΓΣ του Ο.Η.Ε καθιέρωσε ρητώς την αρχή της διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων. Σύμφωνα με την αρχή αυτή τα κράτη, ακριβώς επειδή είναι κυρίαρχα, διατηρούν το δικαίωμα ανάκλησης, έναντι καταβολής «κατάλληλης αποζημίωσης», παραχωρηθέντων δικαιωμάτων επί των φυσικών πόρων που βρίσκονται στο υπέδαφός τους.

Την ίδια περίοδο οι πετρελαιοεξαγωγικές χώρες ίδρυσαν (τον Σεπτέμβριο του 1960) τον OPEC με σκοπό να προασπίσουν τα συμφέροντά τους έναντι των καταναλωτριών χωρών. Από την άλλη πλευρά, τα κράτη-μέλη του Οργανισμού Οικονομικής

³ A.A. Fatouros, ό.π., σ. 365 επ. Βλ. και Κ. Ηλιόπουλου, «Το διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας», στο τεύχος αυτό.

⁴ A.A. Fatouros, ό.π., σ. 377 επ., 388 επ.

⁵ Πρβλ. A.A. Fatouros, ό.π., σ. 388 επ.

Συνεργασίας και Αναπτύξεως (ΟΟΣΑ) υπέγραψαν (τον Νοέμβριο του 1974, ύστερα από πρωτοβουλία των ΗΠΑ) την Διεθνή Συμφωνία για την Ενέργεια. Οι κυριότεροι στόχοι της Συμφωνίας αυτής ήταν α) η εξασφάλιση αποθεμάτων πετρελαίου σε περίπτωση κρίσεως, β) η θέση σε λειτουργία μακροπρόθεσμου προγράμματος για τη μείωση της εξαρτήσεως από τις εισαγωγές πετρελαίου και γ) η προώθηση σχέσεων συνεργασίας μεταξύ παραγωγών και καταναλωτριών χωρών. Ταυτοχρόνως δημιουργήθηκε από το Συμβούλιο του ΟΟΣΑ ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας - ΔΟΕ (International Energy Agency - IEA). Οι κυριότεροι σκοποί του ΔΟΕ είναι: α) η δημιουργία μακροπρόθεσμου προγράμματος συνεργασίας για την εξοικονόμηση της ενέργειας καθώς και την ανάπτυξη νέων ενεργειακών πηγών, β) η βελτίωση του συστήματος πληροφοριών για τις αγορές πετρελαίου και φυσικού αερίου, γ) η θέση σε λειτουργία κέντρου στατιστικών στοιχείων για την ενέργεια και δ) η δημιουργία μηχανισμού περιορισμού της ζήτησεως και κατανομής των πετρελαϊκών πόρων σε περίπτωση δυσχερειών ανεφοδιασμού.

Στις 17 Δεκεμβρίου 1991 υπεγράφη στην Χάγη το «καταληκτικό έγγραφο της Διάσκεψης της Χάγης σχετικά με τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Ενέργειας» (Concluding Document of the Hague Conference on the European Energy Charter), από σχεδόν όλα τα κράτη της ευρωπαϊκής ηπείρου, τις τρεις, τότε, Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΟΚ, ΕΚΑΧ, ΕΚΑΕ), τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Αυστραλία, την Ιαπωνία και την Μογγολία. Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Ενέργειας (ΕΧΕ), στον οποίο μέχρι σήμερα έχουν προσχωρήσει 51 κράτη και οι τρεις Ευρωπαϊκές Κοινότητες⁶, αποτελεί πολιτική διακήρυξη και όχι νομικά δεσμευτικό κείμενο. Περιλαμβάνει τέσσερις τίτλους: Ο πρώτος ορίζει τους στόχους και τις αρχές της συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας («objectives»), ο δεύτερος τα συγκεκριμένα μέσα, με τα οποία θα υλοποιηθούν οι στόχοι αυτοί («implementation»), ο τρίτος εισάγει ειδικές ρυθμίσεις προς διευκόλυνση των κρατών με «οικονομία υπό μετάβαση», δηλ. των πρώην κομμουνιστικών κρατών («specific agreements»), και ο τέταρτος περιέχει τις τελικές διατάξεις.

Το επόμενο βήμα ήταν η υπογραφή στην Λισσαβόνα (17 Δεκεμβρίου 1994), της «Τελικής Πράξης της Διάσκεψης του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας» (Final Act of

⁶ Βλ. και Απόφαση 98/181/ΕΚ, ΕΚΑΧ, Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 1993 σχετικά με τη σύναψη, από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, της συνθήκης για το Χάρτη Ενέργειας και του πρωτοκόλλου του Χάρτη Ενέργειας για την ενεργειακή απόδοση και τα σχετικά περιβαλλοντικά ζητήματα, ΕπΕφ 1998, L 69/1-116.

the European Energy Charter Conference), με συνημμένη την «Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας» («The Energy Charter Treaty»), ως Παράρτημα 1, τις «Αποφάσεις της Διάσκεψης», ως Παράρτημα 2, και το «Πρωτόκολλο του Χάρτη Ενέργειας αναφορικά με την ενεργειακή αποδοτικότητα και σχετικά περιβαλλοντικά ζητήματα», ως Παράρτημα 3⁷. Η Συνθήκη και τα υπόλοιπα νομικά κείμενα τέθηκαν σε ισχύ στις 16 Απριλίου 1998. Σήμερα στη Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας συμμετέχουν 51 κράτη⁸ και οι ΕΚ/ΕΕ και ΕΚΑΕ. Οι αρχές, στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 2 της Συνθήκης, είναι η αρχή της κρατικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων, η αρχή των ανοικτών αγορών (ελεύθερη πρόσβαση των επιχειρήσεων, ανταγωνισμός και απελευθέρωση του εμπορίου των ενεργειακών προϊόντων) και η αρχή της ίσης μεταχείρισης των επιχειρήσεων. Στόχος της Συνθήκης είναι να μειωθούν στο ελάχιστο οι μη εμπορικοί κίνδυνοι, οι οποίοι συνδέονται με τις επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα. Οι συνηθείς κίνδυνοι, από τους οποίους η Συνθήκη προστατεύει τις επενδύσεις, είναι οι μη προβλέψιμοι (non calculated risks), δηλαδή πρωτίστως οι πολιτικοί.

Η ενεργειακή πολιτική των ΕΚ

Τρία περίπου χρόνια μετά την ίδρυση του ΠΟΕ (1 Ιανουαρίου 1995), η Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας αναθεωρήθηκε, για να προσαρμοσθεί στις νέες ρυθμίσεις του πολυμερούς εμπορικού συστήματος, οι οποίες υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο του Γύρου της Ουρουγουάης (υιοθέτηση της GATT 1994 και λοιπών συμβάσεων). Στις 24 Απριλίου 1998, η Διεθνής Διάσκεψη των κρατών μερών του ΕΧΕ υιοθέτησε νέα Συνθήκη, την «Τροποποίηση των σχετικών με το Εμπόριο Διατάξεων της Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας». Με αυτήν αντικαταστάθηκε η υιοθέτηση των κανόνων της GATT του 1947 και των συναφών Συμβάσεων με αυτούς της GATT του 1994 και των συναφών Συμβάσεων, στο πλαίσιο πλέον του ΠΟΕ. Από πλευράς ουσίας σημαντική είναι η επέκταση του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης, πέρα από τα ενεργειακά υλικά και προϊόντα, και στον ενεργειακό εξοπλισμό.

⁷ Βλ. τα κείμενα αυτά, σε ENERGY CHARTER SECRETARIAT, The Energy Charter Treaty, σελ. 21-35, 37-131, 133-137, 139-156 αντίστοιχα, <http://www.encharter.org/index.php?id=7>.

⁸ Τα κράτη αυτά είναι τα 27 κράτη-μέλη της ΕΕ και επί πλέον τα εξής: Αλβανία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Γεωργία, Ελβετία, Κροατία, Ιαπωνία, Καζακστάν, Κιργιστάν, Λιχτενστάιν, Μολδαβία, Μογγολία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ουκρανία, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν, Τουρκία, Τουρκμενιστάν, καθώς και Αυστραλία, Ισλανδία, Λευκορωσία, Νορβηγία και Ρωσική Ομοσπονδία, που έχουν υπογράψει τη Συνθήκη, αλλά δεν έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία επικυρώσεώς της.

Στην Λευκή Βίβλο του 1995 για τον τομέα της ενέργειας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας (ΕΠΕ) πρέπει να έχει ως αντικείμενο, κυρίως, α) την βελτίωση της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού, β) την δημιουργία εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου και γ) μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος. Ένδεκα χρόνια αργότερα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών της 23/24.3.2006 ορίζει ότι τρεις, κυρίως, πρέπει να είναι οι στόχοι της ΕΠΕ: α) η ασφάλεια εφοδιασμού της ΕΕ, β) η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της ΕΕ, και γ) η περιβαλλοντική αειφορία⁹. Η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της ΕΕ επιτυγχάνεται με την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, και ειδικότερα αυτής της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου.

Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι ενεργειακή πολιτική ασκήθηκε από την πρώτη ημέρα ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (της ΕΚΑΧ, της ΕΚΑΕ και της ΕΟΚ). Μπορεί να διακρίνει κανείς πέντε φάσεις εξέλιξης αυτής της πολιτικής:

α) *Την ιδρυτική φάση*. Ενώ η ενεργειακή πολιτική στον άνθρακα και στην ατομική ενέργεια είναι ήδη από την ίδρυση των Κοινοτήτων αντικείμενα κοινής πολιτικής [η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (1952) και η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (1958)], η αντίστοιχη πολιτική για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο παραμένει κατά βάση υπόθεση των Κρατών Μελών με ελάχιστο συντονισμό σε ορισμένους τομείς, όπως η δασμολογική μεταχείριση του εισαγόμενου πετρελαίου και η πολιτική αποθεμάτων. Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (1958) δεν περιέλαβε αρχικά ειδικές διατάξεις για μια πολιτική ενέργειας επί των λοιπών πηγών ενέργειας (λοιπών πρώτων υλών για παραγωγή ενέργειας), όπως το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο. Ειδικότερα απουσιάζουν σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου ρυθμίσεις προς διευκόλυνση της δημιουργίας ενιαίας εσωτερικής αγοράς ενέργειας, όπως και κάθε αναφορά για διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Κοινότητας και για αλληλεγγύη μεταξύ των Κρατών-Μελών, καθώς και για περιβαλλοντική αειφορία μέσω εξοικονομήσεως ενέργειας και αναπτύξεως νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) κλπ. Τα

⁹ Βλ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΣ ΤΩΝ ΒΡΥΞΕΛΛΩΝ ΤΗΣ 23/24.3.2006, αριθ. 44. Από τον Μάρτιο 2006 λοιπόν Επιτροπή και ΕΣ χρησιμοποιούν την ίδια ορολογία. Βλ. Ηλιόπουλου Κ., Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας, σε Τιμητικό Τόμο Ι. Βούλγαρη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2009 (υπό δημοσίευση).

πράγματα αφήνονται στο πλαίσιο της ελεύθερης διακίνησης αγαθών (άρθρα 23-31 ΣΕΚ)¹⁰.

β) *Την φάση της κοινής πολιτικής από το 1964, οπότε, λόγω του αυξανόμενου ανταγωνισμού μεταξύ των διαφόρων ειδών ενέργειας, επιχειρήθηκε ο συντονισμός των πολιτικών σε κοινοτικό επίπεδο. Έτσι με το Πρωτόκολλο Συμφωνίας μεταξύ των Κυβερνήσεων των Κρατών-Μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες συνήλθαν ως Συμβούλιο Υπουργών της ΕΚΑΧ, σχετικά με θέματα ενέργειας¹¹, δημιουργείται για πρώτη φορά ένα κοινό όραμα για μια ενιαία αγορά μεταξύ όλων των ειδών ενέργειας. Εξ άλλου λόγω της ασταθούς πολιτικής καταστάσεως σε χώρες παραγωγούς πετρελαίου και του πολέμου του 1968 μεταξύ Αράβων και Ισραηλινών, υιοθετήθηκαν δεσμευτικές ρυθμίσεις σχετικά με τα αποθέματα πετρελαίου¹².*

γ) *Την φάση της αντιδράσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην κρίση του πετρελαίου 1973/1979.*

δ) *Την φάση της δημιουργίας πραγματικής εσωτερικής αγοράς ενέργειας, στο πλαίσιο των γενικότερων προσπαθειών για την υλοποίηση της εσωτερικής αγοράς η οποία επιχειρήθηκε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1987) και την Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992/1993). Με την τελευταία προστέθηκε στην ΣΕΚ ως στόχος η λήψη μέτρων στον τομέα της ενέργειας (άρθρο 3 στοιχ. υ) και εισήχθησαν νέες διατάξεις σχετικά με τα διευρωπαϊκά δίκτυα και την προστασία του περιβάλλοντος, οι οποίες αφορούν την ενέργεια. Σχετική είναι και η διάταξη του άρθρου 100 ΣΕΚ σχετικά με σοβαρές δυσκολίες στον εφοδιασμό με ορισμένα προϊόντα.*

ε) *Την φάση της Συνθήκης της Λισσαβόνας / Συνθήκης για την Λειτουργία της ΕΕ, η οποία εισάγει ειδικό κεφάλαιο για μια πολιτική ενέργειας (άρθρο 194 ΣΛΕΕ), διατηρώντας και τις προϋπάρχουσες ρυθμίσεις για τα διευρωπαϊκά δίκτυα.*

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 194 παράγρ. 1 ΣΛΕΕ, η πολιτική της ΕΕ στον τομέα της ενέργειας, σε πνεύμα αλληλεγγύης μεταξύ των Κρατών-Μελών, έχει τους εξής τέσσερις στόχους (στο πλαίσιο της εγκαθιδρύσεως της εσωτερικής αγοράς και λαμβανομένης υπ' όψη της απαιτήσεως να προστατευθεί και βελτιωθεί το περιβάλλον):

α) Να διασφαλίζει την λειτουργία της αγοράς ενέργειας.

¹⁰ Και η ενέργεια καθ' εαυτή θεωρείται στο κοινοτικό δίκαιο πράγμα (ΔΕΚ, «Costa-ENEL», Συλλογή 1964, 1251 επ.). Το αυτό συμβαίνει και στα εθνικά δίκαια, βλ. λ.χ. 947 εδ. β' ΑΚ: «πράγματα λογίζονται και οι φυσικές δυνάμεις ή ενέργειες, ιδίως η ηλεκτρική ενέργεια και η θερμότητα, εφόσον υπόκεινται σε εξουσίαση όταν περιορίζονται σε ορισμένο χώρο».

¹¹ ΕπΕφ 1964, σ. 1099.

¹² Οδηγία 68/414, ΕπΕφ 1968, L 308/14.

- β) Να διασφαλίζει τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ένωσης.
- γ) Να προωθεί την ενεργειακή αποδοτικότητα και την εξοικονόμηση ενέργειας καθώς και την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και
- δ) Να προωθεί την διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων.

Με το άρθρο 194 παράγρ. 2 εδ. β΄ ΣΛΕΕ διευκρινίζεται ότι η ψήφιση νομοθεσίας από την Κοινότητα προς επίτευξη των τεσσάρων στόχων του άρθρου 194 παράγρ. 1 ΣΛΕΕ δεν επηρεάζει το δικαίωμα Κράτους-Μέλους να καθορίζει τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών του πόρων, την επιλογή του μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και την γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού. Εξ άλλου σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγρ. 2 ΣΛΕΕ τα διευρωπαϊκά δίκτυα και η ενέργεια υπάγονται ρητώς στην συντρέχουσα αρμοδιότητα της ΕΕ.

Η εισαγωγή στην Συνθήκη για την Λειτουργία της ΕΕ ειδικού κεφαλαίου για την ενέργεια, πρώτον, έχει πολιτική σημασία, διότι τονίζεται με αυτόν τον τρόπο η μεγάλη σημασία που αποδίδει η ΕΕ στην κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας και, δεύτερον, η ένταξη της πολιτικής αυτής στην Συνθήκη έχει νομικής φύσεως συνέπειες λόγω της ιεραρχίας των κανόνων δικαίου στην κοινοτική έννομη τάξη, και της υπεροχής του δικαίου των Συνθηκών έναντι του παραγώγου δικαίου.

Η Συνθήκη της Λισσαβόνας συνθέτει, λοιπόν, ως προς την ενέργεια μια διπλή εικόνα. Από την μια πλευρά διατηρεί την αρμοδιότητα της ΕΕ να λαμβάνει «μέτρα στον τομέα της ενέργειας» σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγρ. 2 στοιχ. θ΄ ΣΛΕΕ (πρβλ. 3 παράγρ. 1 στοιχ. υ ΣΕΚ), τις διατάξεις περί διευρωπαϊκών δικτύων (170-172 ΣΛΕΕ), αυτές περί προστασίας του περιβάλλοντος, μεταξύ των οποίων και αυτές που αφορούν την ενέργεια (191-193 ΣΛΕΕ) και την διάταξη περί λήψεως μέτρων από το Συμβούλιο προς αντιμετώπιση της οικονομικής καταστάσεως, εάν ανακύψουν σοβαρές δυσκολίες στον εφοδιασμό με ορισμένα προϊόντα, «ιδίως στον τομέα της ενέργειας» (122 ΣΛΕΕ). Από την άλλη, προσθέτει για πρώτη φορά ειδική ρύθμιση για άσκηση πολιτικής ενέργειας εκ μέρους της ΕΕ (Τίτλος XXI Ενέργεια – άρθρο 194 ΣΛΕΕ).

Το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο της ενέργειας και οι «τρεις δέσμες»

Σε εφαρμογή των διατάξεων της ΣΕΚ και των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, τα αρμόδια όργανα της Κοινότητας έχουν εκδώσει κατά καιρούς σημαντικό παράγωγο δίκαιο (Κανονισμούς, Οδηγίες και Αποφάσεις) στον κλάδο της

ενέργειας. Το νομοθετικό αυτό υλικό μπορεί να καταταγεί σε κατηγορίες ανάλογα με την ενεργειακή πηγή την οποία αφορά (άνθρακας, πετρέλαιο, φυσικό αέριο, ΑΠΕ, ατομική ενέργεια, ηλεκτρική ενέργεια). Έτσι η ΕΚ υιοθέτησε αρχικά, στην διετία 1996/1998¹³, για μεν την ηλεκτρική ενέργεια την Οδηγία 96/92/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας¹⁴, για δε το φυσικό αέριο την Οδηγία 98/30/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου¹⁵. Τα νομοθετήματα της περιόδου 1996/1998 αποκαλούνται «1^η δέσμη» μέτρων. Το 2003, η ΕΚ υιοθέτησε για την ηλεκτρική ενέργεια α) την Οδηγία 2003/54/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της Οδηγίας 96/92/ΕΚ¹⁶ και β) τον Κανονισμό (ΕΚ) 1228/2003 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυννοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας¹⁷. Για το φυσικό αέριο υιοθέτησε γ) την Οδηγία 2003/55/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της Οδηγίας 98/30/ΕΚ¹⁸ και δ) τον Κανονισμό (ΕΚ) 1775/2005 περί όρων πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου¹⁹. Τέλος εξεδόθη και ε) η κοινή και για τις δύο ενεργειακές πηγές Απόφαση 2003/796/ΕΚ της Επιτροπής σχετικά με τη σύσταση ευρωπαϊκής ομάδας ρυθμιστικών αρχών για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο (ERGEG)²⁰. Τα νομοθετήματα της περιόδου 2003/2005 αποκαλούνται «2^η δέσμη» μέτρων²¹.

¹³ Των νομοθετημάτων της περιόδου 1996/1998 προηγήθηκαν η Οδηγία 90/377/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29^{ης} Ιουλίου 1990 σχετικά με μια κοινοτική διαδικασία για την διαφάνεια των τιμών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας για τον τελικό βιομηχανικό καταναλωτή, ΕπΕφ/ΕΚ 17.7.1990, L 185/16, και η Οδηγία 90/547/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29^{ης} Οκτωβρίου 1990 για τη διαμετακόμιση ηλεκτρικής ενέργειας μέσω των μεγάλων δικτύων, ΕπΕφ/ΕΚ 13.11.1990, L 313/30.

¹⁴ ΕπΕφ/ΕΕ 30.1.1997, L 27/20.

¹⁵ ΕπΕφ/ΕΕ 21.7.1998, L 204/1.

¹⁶ ΕπΕφ/ΕΕ 15.7.2003, L 176/37.

¹⁷ ΕπΕφ/ΕΕ 15.7.2003 L 176/1. Βλ. και την Απόφαση 2006/770/ΕΚ της Επιτροπής της 9ης Νοεμβρίου 2006 περί τροποποίησης του παραρτήματος του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1228/2003 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυννοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας, ΕπΕφ/ΕΕ 11.11.2006, L 312/59. Πρβλ. ΜΑΡΙΝΟΣ Μ-Θ., Η πρόσβαση σε ενεργειακό δίκτυο – Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2003.

¹⁸ ΕπΕφ/ΕΕ 15.7.2003, L 176/57.

¹⁹ ΕπΕφ/ΕΕ 3.11.2005, L 289/1.

²⁰ ΕπΕφ/ΕΕ, 14.11.2003, L 296/34. Γενικώς για το ισχύον νομικό καθεστώς, και ιδίως για την διάρθρωση των διοικητικών υπηρεσιών στον τομέα της ενέργειας στην Ευρώπη, βλ. ΦΟΡΤΣΑΚΗΣ Θ., Δίκαιο της ενέργειας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2009, σ. 51 επ., 78 επ.

²¹ Η «2^η Δέσμη» αφορά ζητήματα καλύτερης λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Για ζητήματα ασφάλειας εφοδιασμού βλ. την Οδηγία 2004/67/ΕΚ του Συμβουλίου της 26ης Απριλίου 2004 σχετικά με τα μέτρα διασφάλισης του εφοδιασμού με φυσικό αέριο, ΕπΕφ/ΕΕ 29.4.2004, L 127/92, και την Οδηγία 2005/89/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18^{ης} Ιανουαρίου 2006 περί μέτρων διασφάλισης του εφοδιασμού με ηλεκτρισμό και περί επενδύσεων υποδομής, ΕπΕφ/ΕΕ 4.2.2006, L 33/22.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ανταποκρινόμενη στο σχετικό αίτημα του Συμβουλίου,²² επιχείρησε να αναμορφώσει το θεσμικό πλαίσιο για την ενέργεια, με το πιο φιλόδοξο εγχείρημα για την επιτάχυνση της απελευθέρωσης των ευρωπαϊκών αγορών φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας της τελευταίας δεκαετίας, την «3^η δέσμη» για την εσωτερική αγορά ενέργειας που δημοσιεύτηκε τον Αύγουστο του 2009. Η μεγαλύτερη καινοτομία της νέας νομοθεσίας, συνίσταται στη ριζική αναδιάταξη του πλαισίου λειτουργίας και συνεργασίας των ρυθμιστικών αρχών και των διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς: Μέσα από ένα σύνθετο πλέγμα διατάξεων που διαπερνά και τα πέντε κανονιστικά κείμενα, συναρθρώνεται η νέα κοινοτική πρόταση για τη ρύθμιση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, που ξεκινά από την ενίσχυση των αρμοδιοτήτων των ρυθμιστικών αρχών ενέργειας για να διαγράψει το νέο σχήμα πολυεπίπεδης συνεργασίας μεταξύ εθνικών Ρυθμιστικών Αρχών, εθνικών Διαχειριστών και Επιτροπής, δια της σύστασης νέων ανεξάρτητων οργάνων με αρμοδιότητες εποπτείας και ρύθμισης των διασυνοριακών ανταλλαγών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου στην Ευρώπη.

Εσωτερική Αγορά Ενέργειας, Ρυθμιστικές Αρχές και Διαχειριστές Δικτύων

Η σύνθετη διαδικασία λειτουργίας της ευρωπαϊκής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου είναι χαρακτηριστική της δυσκολίας κανονιστικής οριοθέτησης σε υπερεθνικό επίπεδο ορισμένων τομέων της οικονομίας στην ΕΕ, η ρύθμιση των οποίων απαιτεί υψηλό βαθμό τεχνικής εξειδίκευσης. Οι προκλήσεις της τομεακής ρύθμισης σε συνδυασμό με απουσία προηγούμενης ανάλογης εμπειρίας και τον υψηλό πολιτικό κίνδυνο λήψης αποφάσεων στους ευαίσθητους αυτούς τομείς, οδήγησαν σταδιακά τα κοινοτικά και εθνικά πολιτικά όργανα στην ανάθεση ειδικών αρμοδιοτήτων και, ταυτόχρονα, μετάθεση πολιτικής ευθύνης σε ανεξάρτητες διοικητικές αρχές²³.

²² Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κάλεσε, ήδη από το 2002, τόσο την Επιτροπή όσο και το Συμβούλιο να αναλύσουν το καθένα από τη σκοπιά του στην εαρινή Σύνοδο του Συμβουλίου το 2006 την απόδοση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, ώστε να καταγραφούν τα τελικά συμπεράσματα και να υποβληθούν προτάσεις πριν από τα τέλη του 2007. Η σχετική πρόταση δημοσιοποιήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 2007.

²³ Βλ. Δ. Α. Λελοβίτη, Μ. Π. Θωμαδάκη, Γ. Ε. Κουτζούκου, «3η Δέσμη κοινοτικών νομοθετημάτων Εσωτερικής Αγοράς Ενέργειας: ο ρόλος των Ρυθμιστικών Αρχών και των Διαχειριστών Δικτύων», σε αυτό το τεύχος.

Οι κανόνες της 3^{ης} δέσμης που ενισχύουν την ανεξαρτησία και τις αρμοδιότητες των ρυθμιστικών αρχών περιλαμβάνουν τρεις κατηγορίες ρυθμίσεων:

Πρώτον, ορίζεται με σαφήνεια η υποχρέωση των εθνικών ρυθμιστικών αρχών να συνεργάζονται μεταξύ τους αλλά και με τον νεοσύστατο Οργανισμό Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας.

Δεύτερον, προβλέπεται ενίσχυση των αρμοδιοτήτων των εθνικών ρυθμιστικών αρχών και ουσιαστική επέκταση της ρυθμιστικής ύλης σε κρίσιμα ζητήματα όπως ο έλεγχος συμμόρφωσης με τις διατάξεις για το διαχωρισμό καθώς και ο καθορισμός ρυθμιστικού πλαισίου και εποπτεία λειτουργίας των αγορών και του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Τρίτο πλέγμα ρυθμίσεων αποβλέπει στην ενίσχυση της ανεξαρτησίας των ρυθμιστικών αρχών: τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίσουν αυστηρά στις ρυθμιστικές αρχές νομική και διοικητική αυτονομία,²⁴ ανεξαρτησία λήψης αποφάσεων, οικονομική ανεξαρτησία, προκειμένου να διασφαλίζουν την τήρηση του συνόλου της κοινοτικής νομοθεσίας για την ενέργεια, όχι μόνον έναντι των Διαχειριστών αλλά και έναντι όλων των δραστηριοποιούμενων στις σχετικές αγορές.

Στην 3^η δέσμη μέτρων για την απελευθέρωση των ευρωπαϊκών αγορών ενέργειας, πέραν της ενίσχυσης των εθνικών ρυθμιστικών αρχών, προτάθηκε και η δημιουργία κεντρικού κοινοτικού ρυθμιστικού οργάνου, με χαρακτηριστικά τέτοια που δεν έχουν προηγούμενο στην κοινοτική έννομη τάξη: Μέχρι τώρα οι κοινοτικές ανεξάρτητες αρχές ή υπηρεσίες, στο σύνολό τους σχεδόν, διαθέτουν αρμοδιότητες που περιορίζονται σε ζητήματα ασφάλειας και διαλειτουργικότητας, χωρίς αρμοδιότητα σύνθετης προληπτικής οικονομικής ρύθμισης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχοντας αξιολογήσει τις επιλογές για το οργανωτικό σχήμα του νέου θεσμού, και δεδομένης της αδυναμίας της ίδιας να ανταποκριθεί πλήρως στις ανάγκες της εξειδικευμένης ρύθμισης τομεακού χαρακτήρα, αναλαμβάνοντας ρόλο κεντρικού ρυθμιστικού οργάνου, κατέληξε στη πρόταση δημιουργίας μια χωριστής οντότητας, που θα φέρει

²⁴ Ισχύει και εδώ η αρχή της επικουρικότητας και ο σεβασμός των εθνικών συνταγματικών τάξεων που ρυθμίζουν το καθεστώς των ανεξάρτητων διοικητικών αρχών σε κάθε έννομη τάξη. Πάντως δεν είναι ανεκτή οποιασδήποτε μορφής ιεραρχική εξάρτηση μεταξύ ρυθμιστικής αρχής και κυβερνητικών οργάνων.

τα χαρακτηριστικά κοινοτικής ανεξάρτητης αρχής, με σαφείς αρμοδιότητες και με εξουσία έκδοσης ατομικών ρυθμιστικών αποφάσεων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Ο συντονισμός, ωστόσο, της δράσης των εθνικών ρυθμιστικών αρχών ενέργειας και η εναρμόνιση των αρμοδιοτήτων τους δεν είναι καινούργιο φαινόμενο: Ήδη από τα πρώτα στάδια συγκρότησης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας στην ΕΕ, κρίθηκε ως μια από τις πλέον ουσιαστικές προϋποθέσεις για την υπέρβαση τεχνικών και κανονιστικών εμποδίων στο διασυνοριακό εμπόριο και τις διασυνδέσεις μεταξύ κρατών μελών και, κατ' επέκταση, για τη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για την προσέλκυση των αναγκαίων επενδύσεων σε ενεργειακές υποδομές στον ευρωπαϊκό χώρο και με αυτό τον τρόπο τη δημιουργία ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς και την προώθηση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Η ίδρυση του Οργανισμού για τη Συνεργασία Ευρωπαϊκών Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (ΟΣΡΑΕ)²⁵ έχει ως σκοπό να εντατικοποιηθεί η συνεργασία μεταξύ των εθνικών ρυθμιστικών αρχών ενέργειας, ιδίως σε ζητήματα εποπτείας και ευρύτερης ρύθμισης του διασυνοριακού εμπορίου ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Παρ' όλα αυτά, ο ΟΣΡΑΕ δεν αποτελεί ρυθμιστική αρχή διαμορφωμένη σύμφωνα με το πρότυπο των εθνικών ανεξάρτητων διοικητικών αρχών και η άσκηση των αρμοδιοτήτων του συνδέεται με τα άλλα κεντρικά όργανα της ΕΕ, και ιδίως με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Γενικά, ο ΟΣΡΑΕ, σε συνεργασία με τις εθνικές ρυθμιστικές αρχές, την Επιτροπή, τα κράτη-μέλη και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, θα παρακολουθεί τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου καθώς και την τήρηση της σχετικής κοινοτικής νομοθεσίας από τα κράτη μέλη. Ο ΟΣΡΑΕ υιοθετεί και εκδίδει γνώμες και συστάσεις με αποδέκτες το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Επιτροπή, τις ρυθμιστικές αρχές και τους διαχειριστές συστημάτων. Κατά περίπτωση, ο ΟΣΡΑΕ μπορεί να εκδίδει μη δεσμευτικές γνώμες και συστάσεις για ζητήματα εφαρμογής των κατευθυντήριων γραμμών (παραρτήματα διασυνοριακών Κανονισμών και Οδηγιών εσωτερικής αγοράς). Επίσης, λαμβάνει ατομικές αποφάσεις σε ειδικές περιπτώσεις και εισηγείται μη δεσμευτικές κατευθυντήριες γραμμές πλαισίου, για ζητήματα της αρμοδιότητάς του.

²⁵ Agency for the Cooperation of European Energy Regulators.

Επίσης, ο ΟΣΡΑΕ θα παρακολουθεί (α) την πρόοδο υλοποίησης σχεδίων ανάπτυξης διασυνοριακών διασυνδέσεων, (β) την εφαρμογή του δεκαετούς προγράμματος ανάπτυξης και θα ελέγχει τυχόν παρεκκλίσεις, προβαίνοντας σε συστάσεις προς τους Διαχειριστές και τις αρμόδιες εθνικές ρυθμιστικές αρχές, (γ) την περιφερειακή συνεργασία των Διαχειριστών και θα λαμβάνει υπόψη του τα αποτελέσματά της κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του, (δ) την τήρηση αυστηρών προϋποθέσεων διαφάνειας και δημοσιότητας κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του, ενώ θα αξιοποιεί τις δυνατότητες για δημόσια διαβούλευση πριν τη λήψη οποιασδήποτε απόφασης.

Προκειμένου να διεκπεραιώσει το σκοπό του, σύμφωνα με το σχέδιο του Κανονισμού για την σύσταση του, ο ΟΣΡΑΕ θα αποτελείται από τέσσερα σώματα :

1. Το εννεαμελές Διοικητικό Συμβούλιο (Administrative Board).
2. Το Ρυθμιστικό Συμβούλιο (Regulatory Board), το οποίο αποτελεί τη μεγαλύτερη καινοτομία του νέου Οργανισμού, δεδομένου ότι ουδεμία από τις κοινοτικές αρχές που έχουν δημιουργηθεί μέχρι σήμερα διαθέτει ανάλογη δομή.
3. Τον Διευθυντή (Director), ο οποίος είναι αρμόδιος για τελική υιοθέτηση και έκδοση των συστάσεων και αποφάσεων του οργανισμού, με τη σύμφωνη γνώμη του Ρυθμιστικού Συμβουλίου.
4. Το εξαμελές Συμβούλιο Προσφυγών, ενώπιον του οποίου τα εμπλεκόμενα μέρη θα εκκαλούν αποφάσεις ατομικού χαρακτήρα του ΟΣΡΑΕ. Μετά την εξάντληση του ενδίκου αυτού βοηθήματος, η διαφορά θα μπορεί να αχθεί ενώπιον του ΠΕΚ και του ΔΕΚ, σύμφωνα με το άρθρο 230 ΣΕΚ.

Η δημιουργία μιας ανταγωνιστικής ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας απαιτεί προσεκτικό σχεδιασμό και αποτελεσματική εποπτεία του πλαισίου λειτουργίας της αγοράς, καθώς και των ειδικών τεχνικών και οικονομικών κανόνων που την διέπουν. Ωστόσο, ο επαναπροσδιορισμός των σχέσεων κράτους και οικονομίας που συντελέστηκαν για τον σκοπό αυτό και η μετάβαση στην ανεξάρτητη ρύθμιση της αγοράς, μολονότι ολοκληρώθηκαν σε νομικό-θεσμικό επίπεδο, δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα ως προς τον στόχο δημιουργίας ενιαίου ρυθμιστικού χώρου, που θα επέτρεπε την άρση των διασυνοριακών εμποδίων και την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Το μέχρι σήμερα κανονιστικό πλαίσιο εστίαζε δυσανάλογα στη διαμόρφωση ρυθμιστικού περιβάλλοντος εντός των εθνικών ορίων

των κρατών μελών, μολονότι η κοινοτική διάσταση της ενιαίας αγοράς επέβαλλε την αντίστοιχη διεύρυνση τόσο της έννοιας όσο και του πεδίου της ρύθμισης. Η ρυθμιστικού χαρακτήρα θεσμική και οργανωτική συγκρότηση της Κοινότητας στον τομέα της ενέργειας (ρυθμιστικές αρμοδιότητες, ειδική τεχνογνωσία, θέση ως προς τους ρυθμιζόμενους φορείς) αποδείχτηκε ανεπαρκής. Η ίδρυση του ΟΣΡΑΕ και των νέων συλλογικών οργάνων των Διαχειριστών σηματοδοτεί τη μετάβαση σε μια νέα εποχή, όπου όργανα με πρωτόγνωρα χαρακτηριστικά εισάγονται στο κοινοτικό θεσμικό τοπίο, ενώ νέες αρμοδιότητες αναγνωρίζονται και σε φορείς της αγοράς, προσδίδοντας θεσμική υφή στο ρόλο τους.

Η ενεργειακή ασφάλεια

Η ενεργειακή ασφάλεια συνιστά μια από τις σημαντικότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι κυβερνήσεις σήμερα. Αυτό ισχύει κατ' εξοχήν και για την ΕΕ, δεδομένου ότι η εξωτερική ενεργειακή εξάρτησή της διαρκώς αυξάνεται. Οι εισαγωγές καλύπτουν το 54% των ενεργειακών αναγκών της ΕΕ και, εάν δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, το ποσοστό αυτό θα αυξηθεί κατά 20 ακόμα ποσοστιαίες μονάδες μέχρι το 2020 ή, στην καλύτερη περίπτωση, το 2030. Οι εισαγωγές σε ενέργεια αντιστοιχούν στο 6% των συνολικών εισαγωγών της ΕΕ, ενώ μιλώντας με γεωπολιτικούς όρους, το 45% των πετρελαϊκών εισαγωγών προέρχεται από τη Μέση Ανατολή και το 40% του φυσικού αερίου από τη Ρωσία.²⁶

Το 2005 ξεκίνησε η διαδικασία διαμόρφωσης μιας Νέας Ενεργειακής Πολιτικής η οποία έλαβε την πρώτη συγκροτημένη της μορφή στο πλαίσιο της 1^{ης} Στρατηγικής Ανασκόπησης Ενέργειας που έλαβε την έγκριση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τον Ιούνιο του 2007. Η Στρατηγική αυτή αναγνώριζε την ανάγκη ενός κοινού σχεδίου δράσης που θα βασίζεται στο τρίπτυχο της βιώσιμης ανάπτυξης, της ανταγωνιστικότητας και της ασφάλειας του εφοδιασμού.²⁷ Σύμφωνα με αυτό το αίτημα, η σημερινή πολιτική της ΕΕ εστιάζεται στην ανάπτυξη της

²⁶ European Commission, *Second Strategic Energy Review: An EU Energy Security & Solidarity Action Plan*, Brussels, 13 November 2008, σελ.3-4. Βλ. Ελισάβετ Λοβέρδου & Θεόδωρος Τσακίρης, «Η Πολιτική Ενεργειακής Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του Φυσικού Αερίου και η Συμβολή της Ελλάδας», στο τεύχος αυτό.

²⁷ European Commission, *An Energy Policy for Europe*, Brussels, 10 January 2007, σελ.3-5.

ανταγωνιστικότητας της εσωτερικής ενεργειακής αγοράς, την προώθηση της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, την τόνωση της ενεργειακής αποδοτικότητας με τη σχετική τεχνολογία και τη μείωση της εξάρτησης από εισαγόμενα καύσιμα. Επίσης, επιτρέπεται στα κράτη μέλη να παρέχουν φορολογικά πλεονεκτήματα στις επιχειρήσεις που λαμβάνουν ειδικά μέτρα για τη μείωση των εκπομπών αερίων. Παράλληλα, μια πραγματική εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας αναπτύσσεται με τις τελευταίες νομοθετικές αναθεωρήσεις που ολοκληρώθηκαν κατά τη διάρκεια του 2009 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο με την έγκριση της 3^{ης} δέσμης απελευθέρωσης, που περιλαμβάνει δύο οδηγίες και τρεις κανονισμούς²⁸.

Την άνοιξη του 2009, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο ενέκριναν, πέρα από την 3^η δέσμη και μέτρα σε τρεις βασικές κατευθύνσεις για να τεθεί σε εφαρμογή η πρωτοβουλία 20-20-20 που επιδιώκει έως το 2020 να μειώσει τις εκπομπές CO₂ κατά 20%, αυξάνοντας παράλληλα κατά 20% την ενεργειακή αποδοτικότητα και κατά ανάλογο ποσοστό τη συμμετοχή των ΑΠΕ ως τμήμα της τελικής ενεργειακής κατανάλωσης. Ο στόχος δεν είναι η μεγιστοποίηση της ενεργειακής αυτονομίας ή η ελαχιστοποίηση της εξάρτησης, αλλά περισσότερο η μείωση των κινδύνων που συνδέονται και απορρέουν από αυτήν την εξάρτηση.

Σήμερα, τα μέτρα που η ΕΕ υλοποιεί συλλογικά στον τομέα του φυσικού αερίου συνοψίζονται στα εξής: α) υιοθέτηση μιας νέας οδηγίας για αποθέματα φυσικού αερίου και για ενδεχόμενο κρίσης, β) ανάπτυξη των υποδομών, γ) βελτίωση της

²⁸ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 713/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 714/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1228/2003. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 715/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1775/2005. Οδηγία 2009/72/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και για την κατάργηση της οδηγίας 2003/54/ΕΚ. Οδηγία 2009/73/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 2003/55/ΕΚ.

ενεργειακής αποδοτικότητας, δ) διαφοροποίηση των οδών και των πηγών εφοδιασμού, και ε) ενίσχυση της βαρύτητας των ζητημάτων ενέργειας στις διεθνείς σχέσεις της ΕΕ. Τα μέτρα αυτά εκπονήθηκαν στο Σχέδιο Δράσης της 2ης Στρατηγικής Ενεργειακής Ανασκόπησης που υποβλήθηκε το Νοέμβριο του 2008 και εντάσσονται στο πλαίσιο τεσσάρων στρατηγικών κατευθύνσεων πολιτικής για την ενέργεια: (1) υιοθέτηση ενός νέου μηχανισμού αντιμετώπισης κρίσεων αερίου, (2) ενδυνάμωση των διευρωπαϊκών υποδομών ενέργειας, (3) διαφοροποίηση πηγών και οδύσεων εισαγωγής²⁹, (4) συγκρότηση μίας Συλλογικής Εξωτερικής Ενεργειακής Πολιτικής.

Ένα από τα πλεονεκτήματα της ΕΕ είναι ότι γειτονεύει με περιοχές πολύ σημαντικές για την ενεργειακή της ασφάλεια. Συνακόλουθα η πολιτική της εκφέρεται στη βάση περιφερειακών ομαδοποιήσεων, όπως είναι: α) *Ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (Ε.Ο.Χ.)* με σημαντικότερο εταίρο τη Νορβηγία η οποία είναι η τρίτη μεγαλύτερη εξαγωγέας πετρελαίου και δεύτερη εξαγωγέας φυσικού αερίου προς την ΕΕ. β) *Η Ένωση για τη Μεσόγειο* με σημαντικότερους εταίρους την Αλγερία, τη Λιβύη και την Αίγυπτο. γ) Για τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης έχει συσταθεί η *Ενεργειακή Κοινότητα*, αποστολή της οποίας είναι να επεκτείνει το κοινοτικό κεκτημένο προωθώντας την ενοποίηση των αγορών ενέργειας τόσο ενδοπεριφερειακά όσο και μεταξύ των Δυτικών Βαλκανίων³⁰.

Σχετικά με τις χώρες διαμετακόμισης, η εμπάθυνση του διεθνούς ρόλου της ΕΕ έχει ιδιαίτερη σημασία για την πολιτική τόσο του Νοτίου Διαδρόμου όσο και στο

²⁹ Οι σχετικές προτεραιότητες πολιτικής που καταγράφονται στο *Second Strategic Energy Review* περιλαμβάνουν:

- Την ανάπτυξη ενός Νότιου Διαδρόμου αερίου που θα ανοίξει στην Ευρωπαϊκή κατανάλωση τα αποθέματα αερίου από την Κασπία και την Μέση Ανατολή μέσω της υλοποίησης των σχεδίων ITGI και Nabucco.
- Τη δημιουργία μιας Ευρωμεσογειακής αγοράς ενέργειας μέσω της κατασκευής σειράς διασυνδέσεων στον τομέα του αερίου και του ηλεκτρισμού.
- Την ανάπτυξη διασυνδέσεων ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου μεταξύ Κεντρικής και Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης σε άξονα διπλής κατεύθυνσης Βορρά-Νότου και Νότου-Βορρά.

³⁰ Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, η *Ενεργειακή Κοινότητα* λειτουργεί παράλληλα και ως παράγοντας διευκόλυνσης της γενικότερης ενταξιακής τους προοπτικής στην ΕΕ.

τρίγωνο των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας-Ουκρανίας. Με την εξαίρεση της Ρωσίας, η πολιτική αυτή εξυπηρετείται στο πλαίσιο της Πολιτικής Γειτονίας (Neighbourhood Policy) της ΕΕ και μέσω των διμερών Συμφωνιών Συνεργασίας (Partnership Cooperation Agreements / PCA).

Σχετικά με τις χώρες παραγωγούς η ΕΕ ακολουθεί πολιτική εντατικού συστηματικού διαλόγου³¹ τόσο με τις χώρες του ΟΠΕΚ όσο και με τους εκτός ΟΠΕΚ παραγωγούς, όπως η Νορβηγία και οι χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών, με σημαντικότερη τη Ρωσία.

Ο Ρόλος της Ελλάδας

Στο πλαίσιο των αρχών και των πρωτοβουλιών της ΕΕ η Ελλάδα εφαρμόζει δυναμική, ισορροπημένη και εξωστρεφή ενεργειακή πολιτική, συμμετέχοντας στην διαμόρφωση των αποφάσεων που λαμβάνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η χώρα μας αποτελεί φυσικό κομβικό σημείο ανάμεσα στην Ευρώπη, την Κασπία και τη Μέση Ανατολή και σημαντικό σταυροδρόμι διέλευσης υδρογονανθράκων.

Η προσέγγιση της ελληνικής ενεργειακής διπλωματίας στη διεθνή ενεργειακή σκακιέρα εδράζεται στην πεποίθηση ότι η προβλεπόμενη αύξηση στην ευρωπαϊκή ζήτηση αερίου καθιστά συμπληρωματικά τα περισσότερα από τα σχεδιαζόμενα έργα διαμετακόμισης φυσικού αερίου. Γι' αυτό το λόγο η συμμετοχή της χώρας μας στο σχέδιο South Stream δεν συγκρούεται αλλά, αντιθέτως, αλληλοσυμπληρώνει τη στρατηγική επιλογή της Ελλάδας να προχωρήσει και με τον αγωγό ITGI. Η πολιτική αυτή εκφέρεται μέσω τριών συγκεκριμένων επιλογών:

(1) Τον Αγωγό Διασύνδεσης Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας (ITGI)³².

(2) Τον Αγωγό Διασύνδεσης Ελλάδας-Βουλγαρίας και τη Στρατηγική Σημασία Ανάπτυξης Υποδομών Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου στη Βαλκανική³³.

³¹ Από το 2000 θεσμοθετήθηκε η διαδικασία του Ενεργειακού Διαλόγου.

³² Η διεθνής συμφωνία που διέπει τον προγραμματισμό υλοποίησης του έργου είναι η Τριμερής Διακρατική Συμφωνία Τουρκίας –Ελλάδας – Ιταλίας, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 26 Ιουλίου 2007 και κυρώθηκε με το ν. 3637/2008.

³³ Ο Ελληνο-Βουλγαρικός αγωγός αποτελεί σημαντικό μοχλό περαιτέρω ενίσχυσης της γεωστρατηγικής θέσης της Ελλάδας στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης επειδή δίνει τη

(3) Τον Αγωγό South Stream³⁴.

Κανόνες απελευθέρωσης αγορών ενέργειας

Η επιβολή του στόχου μιας «πλήρως λειτουργικής αγοράς» σε συγκεκριμένους τομείς (τηλεπικοινωνίες, ενέργεια κ.α.), υπό την έννοια μιας «εντελώς ανοικτής αγοράς»³⁵, αφαιρεί ουσιαστικά από το κράτος μέλος το δικαίωμα ρύθμισης της ιδιοκτησίας στην επικράτειά του σε ό,τι αφορά τα μέσα παραγωγής που του επιφυλάσσει το άρθρο 345 ΣΛΕΕ, κυρίως επιτρέποντας σε νεοεισερχόμενους να επιχειρούν προς ίδιο όφελος, στη φάση της παραγωγής και της εμπορίας, και υπό τη γενικότερη αγοραία αρχή ότι οτιδήποτε παράγεται ελεύθερα προορίζεται για να διατεθεί ελεύθερα στην αγορά. Η διαδικασία αυτή συντίθεται πράγματι από δύο διακριτές νομικές δυνατότητες, εκείνη της ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης (με στόχο την εγκατάσταση και την παροχή υπηρεσιών, άρθρα 53 και 62 ΣΛΕΕ) και εκείνη της εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών με στόχο τη δημιουργία εσωτερικής αγοράς με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (άρθρο 115 ΣΛΕΕ). Αποτέλεσε όμως επί μακρόν εγγενή ασάφεια του κοινοτικού συστήματος εάν οι θεμελιώδεις ελευθερίες θα συνεπάγονταν, για όλα τα κράτη μέλη, και την επιβολή οργάνωσης αγοράς σε όλους τους τομείς. Το ζήτημα επιλύεται πλέον ρητά για τον τομέα της ενέργειας υπό τη μορφή θεμελιώδους αρχής που εισάγει η ΣΛΕΕ, όπου γίνεται λόγος για «λειτουργία μιας αγοράς ενέργειας» (άρθρο 194 ΣΛΕΕ) με σκοπό τη διαχείριση της «ενεργειακής φτώχειας» κατά το λεκτικό της πρόσφατης οδηγίας 2009/72/EK³⁶. Δεν προδικάζεται, βέβαια, εκ του λόγου αυτού, η έκταση που μπορεί να προσλάβει ο δημόσιος τομέας στο κράτος μέλος, καθώς αυτός μπορεί να επεκτείνεται κατά την κρίση του όσο δεν διαθέτει χαρακτηριστικά αποκλειστικότητας, να τελεί δηλαδή σε συμβίωση προς ένα ιδιωτικό, υπό όρους όχι πλέον αλληλοπεριχώρησης αλλά αλληλοεπικάλυψης. Με άλλα λόγια, ο

δυνατότητα εξαγωγής αζερικού αερίου προς τη Βουλγαρία μέσω του Ελληνοτουρκικού αγωγού και – το κυριότερο- συμβάλλει στο να ενώσει το μέχρι σήμερα ανεκμετάλλετο δυναμικό υδροποιημένου φυσικού αερίου της Ρεβουθούσας με τη βουλγαρική, ρουμανική και ουγγρική αγορά φυσικού αερίου.

³⁴ Η κατασκευή νέου αγωγού φυσικού αερίου από τη Ρωσία (South Stream) προωθεί την πολιτική της διαφοροποίησης των οδεύσεων ενέργειας της Ευρωπαϊκή Ένωσης κατά τρόπο που παρακάμπτει τον προβληματικό Ουκρανικό Διαμετακομιστικό διάδρομο.

³⁵ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 3 και 4 Οδηγίας 2003/54/EK για την ηλεκτρική ενέργεια.

³⁶ Αιτιολογική σκέψη 53.

δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας συναιρούνται λειτουργικά σε ένα ενιαίο πεδίο οικονομικής δραστηριότητας, εντός του οποίου συνυπάρχουν δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις, χωρίς να μπορεί να περιέλθει αποκλειστικά ο χώρος στις μεν ή τις δε επί τη βάσει κεντρικής επιταγής. Η συμβίωση αυτή οργανώνεται υπό την «αρχή της μη διάκρισης μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα» σε ό,τι αφορά την υπαγωγή σε κανόνες οικονομικής συμπεριφοράς³⁷.

Ο συνδυασμός κανόνων περί ελεύθερης κυκλοφορίας (εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών) με εναρμονισμένους κανόνες σχετικούς με τη λειτουργία μιας «αγοράς ενέργειας» με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αντανακλά πράγματι μια σύνθετη προβληματική ανταγωνισμού πάνω στην ελεύθερη πρόσβαση των νεοεισερχομένων υπό εγγυήσεις, ταυτόχρονα, μιας υπό γεωγραφική έννοια ελεύθερης πρόσβασης σε αγορά άλλου κράτους μέλους και μιας, υπό ουσιαστική έννοια, ελεύθερης πρόσβασης σε αγορά υπηρεσιών (εδώ της ενέργειας). Ανταγωνισμός συνεπώς υπό την εκδοχή της αλλοδαπότητας όσο και υπό εκείνη της εισόδου νέων ανταγωνιστών εν γένει.

Η επικράτηση του όρου «ρυθμιζόμενες αγορές» (regulated markets) αφήνει να εννοηθεί ότι ένας βαθμός κεντρικής ηνιόχησης παραμένει αναγκαίος για να συναρτηθούν ισόρροπα παράλληλα επιδιωκόμενοι σκοποί, συνδεδεμένοι, στο χώρο της ενέργειας, με τον ανταγωνισμό, την κοινή ωφέλεια, την ασφάλεια εφοδιασμού, την προστασία του περιβάλλοντος, την προστασία του καταναλωτή κ.α.

Στην κοινοτική νομοθεσία περί ελευθέρωσης αγορών, και εν αναμονή της δικαστικής κρίσης, η εκτίμηση των συνθηκών ωριμότητας επαφίεται στις ανεξάρτητες ρυθμιστικές αρχές –την κοινή (Ευρωπαϊκή Επιτροπή) ή τις εθνικές, μόνες (εδώ ΡΑΕ) ή συνασπισμένες σε όργανο (EGREG)– οι οποίες είναι επιφορτισμένες με την εξισορρόπηση των αντιτιθέμενων συμφερόντων υπό κοινό γνώμονα σε ένα νομικό πεδίο που μετέχει των δύο εννόμων τάξεων, της κοινοτικής και της εθνικής.

Οι δυνατότητες του κράτους να επιβάλλει «υποχρεώσεις παροχής υπηρεσιών κοινής ωφέλειας» θα πρέπει να είναι «διαφανείς, αμερόληπτες και επαληθεύσιμες», το ίδιο ισχύει δε για την επιβολή υποχρεώσεων «καθολικής υπηρεσίας». Κεντρική για την «εύρυθμη λειτουργία της αγοράς» είναι, τέλος, «η διασφάλιση ουσιαστικού ανταγωνισμού», όπως τον διαπλάσσουν επί μέρους αρχές: Η «επαρκής διαφάνεια του

³⁷ Αιτιολογική σκέψη 23 οδηγίας 2009/72/ΕΚ για την εσωτερική αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας. Βλ. Ν. Σκανδάμη, ΚΑΝΟΝΕΣ ΕΧ ΑΝΤΕ ΣΤΙΣ ΥΠΟ ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΑΓΟΡΕΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ (ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ), στο τεύχος αυτό.

ανταγωνισμού», η «δίκαιη και αμερόληπτη πρόσβαση στα δίκτυα ενέργειας» και η «αμερόληπτη», «αντικειμενική», «διαφανής» τιμολόγηση, που, κατά τις περιστάσεις, οφείλει να υπηρετεί τη βιωσιμότητα των δικτύων (τιμολόγηση μεταφοράς και διανομής) ή, ως «δίκαιη τιμολόγηση», τις ανάγκες των μικρών χρηστών.

Το πρόβλημα της τιμολόγησης αποτελεί σήμερα σημαντικό πολιτικό και νομικό διακύβευμα της ελευθέρωσης, επειδή συνιστά ταυτόχρονα αιτία και σύμπτωμα της μειωμένης ανταγωνιστικότητας, της βασικής παθογένειας έναντι της ουσιαστικής ελευθέρωσης. Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην τελευταία της Έκθεση για την πρόοδο της ελευθέρωσης στην αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας³⁸, εντοπίζει, μεταξύ άλλων, την αδυναμία αποτελεσματικής εφαρμογής των αρχών της ανοικτής αγοράς στη «συνύπαρξη ανοικτών αγορών και ρυθμιζόμενων ενεργειακών τιμών». Παρά την υιοθέτηση κριτηρίων των τιμολογήσεων στις οποίες προβαίνουν οι κανονιστικές αρχές, οι ανεξάρτητες ρυθμιστικές αρχές και οι επιχειρήσεις (ιδίως οι ιστορικοί μονοπωλητές), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπιστώνει ότι η ίδια η πρακτική της ρυθμιζόμενης τιμής είναι πηγή «δυσμενών επιπτώσεων επί της ορθής λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς ενέργειας».

Η αγωγιμότητα των αξιώσεων με βάση τις αρχές που διακηρύσσουν οι κοινοτικές οδηγίες, προκύπτει τελικά από ένα ισοζύγιο μεταξύ κεκτημένου που λειτουργεί υπέρ της αρχής και μιας ανοχής που, υπό ατελείς συνθήκες, δικαιολογεί την παράβασή της. Το ισοζύγιο αυτό σταθμίζεται από το όργανο που θα επιληφθεί της διαφοράς. Ο κεντρικός χαρακτήρας των αρχών που διακηρύσσονται φέρει όλους τους φορείς, ανεξαρτήτως φύσης, σε θέση ενάγοντα / καταγγέλλοντος και εναγόμενου /καταγγελλόμενου, εφόσον ειδικότερες προϋποθέσεις το επιτρέπουν: Τα όργανα της κεντρικής διοίκησης του κράτους μέλους, οι ανεξάρτητες ρυθμιστικές αρχές, μεταξύ των οποίων και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθώς και οι επιχειρήσεις, ανεξαρτήτως του σταδίου αγοράς εντός του οποίου δραστηριοποιούνται ή της έννομης τάξης επί τη βάση της οποίας έχουν συσταθεί, μπορούν να καταλάβουν τη θέση του αμυνόμενου ή του επιτιθέμενου.

Η επόμενη μέρα

Η εφαρμογή της «τρίτης δέσμης» και η όλο και αποδοτικότερη πραγματοποίηση των στόχων που καθορίζει η διάταξη του άρθρου 194 παράγρ. 1 ΣΛΕΕ (διασφάλιση της λειτουργίας της αγοράς ενέργειας και του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης,

³⁸ SEC (2009)287, COM/2009/0115 fin.

προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας και της εξοικονόμησης ενέργειας καθώς και της ανάπτυξης νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων). Είναι τα σημεία που προέχουν στην ημερήσια διάταξη της νέας δεκαετίας. Αλλά οι καιροί ου μενετοί. Νέες ενεργειακές πρωτοβουλίες πρέπει να αναληφθούν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τους υπόλοιπους υπεύθυνους φορείς. Μιλάμε ήδη για Ενεργειακή Πολιτική 2050, με στόχο την απαλλαγμένη-από-τον-άνθρακα ηλεκτροπαραγωγική βιομηχανία. Μας αφορά όλους: διεθνείς οργανισμούς, κράτη, παραγωγούς, καταναλωτές. Ας ανασκουμπωθούμε.